

Sankt Peterburgo universitete tvirtėja baltistika

Sankt Peterburgo universiteto Bendrosios kalbotyros katedros baltistų iniciatyvą organizuojamas dešimties kasmetinių konferencijų ciklas. Kovo 1–3 d. šio universiteto Filologijos fakultetė vyko jau trečioji baltistikos konferencija, skirta baltų kalbų morfologijai ir žodžių darybai. Konferenciją parėmė Rusijos humanitarinis mokslo fondas. Visi organizaciniai rūpesčiai teko Bendrosios kalbotyros katedros doc. dr. Aleksejui Andronovui ir jo studentams – baltistikos seminaro klausytojams.

Ši konferencija buvo labai gausi – tezės atsiuntė net 36 mokslininkai iš Sankt Peterburgo, Rygos, Vilniaus, Šiaulių, Kauno, Daugpilio, Varšuvos, Kijevo, Maskvos, Ventspilio, Oslo, Konstancos, Stokholmo. Ne ką mažiau ir dalyvavo. Visų įdomių pranešimų čia suminėti nepavyks, todėl papasakosiu apie pačius įdomiausius.

Įsidėmėtinas prof. A. Nepokupno linksmai ir gyvai pateiktas pranešimas apie liet. *kaliboba* „ketvirtas vyras“ – leksinį ir žodžių darybos reliklą – ir jo atliepinius slavų kalbose. Šio žodžio atliepinių jis surado senuosiuose lenkų ir ukrainiečių (kazokų) šaltiniuose kaip asmenvardžius ir daro prielaidą apie šio dūrinio bendrumą slavų ir baltų kalbose.

Prof. J. Otkupščikovas gvildeno baltų ir slavų kalbų dalyvių klausimus. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad izoglosos su kalbinių teritorijų ribomis dažnai nesutampa, pavyzdžiui, ide. *g atliepiniai lietuvių kalboje ir latvių bei slavų kalbose: *žiema* – *ziema*, *zima*. Žodžių darybos ir kaitybos aspektų sudėtingas izoglosų „raizginys“ jo pranešime nagrinėjamas pasitelkiant baltų ir slavų dalyvius.

Įdomus buvo ir jaunos mokslininkės iš Maskvos M. Zavjalovos pranešimas apie lietuviškus užkalbėjimus – jų gramatinės ypatybės, susijusias su pragmatika. Autorė bandė nustatyti, kokiomis gramatinėmis priemonėmis siekiama pagrindinio užkalbėjimo tikslo – paveikti realybę. Jos teigimū, pagrindinis prasminis užkalbėjimo krūvis tenka daiktavardžiui, dažni veiksmažodiniai performatyvai su absoliutinamu esamuoju laiku, gausus dalyvių, padalyvių ir pusdalyvių vartojimas, turintis aiškius pragmatinius tikslus.

Nemažai pranešimų buvo iš latvių kalbos. O. Bušas aptarė gan retą latvišką priesagą *-uk-*, įvardijo ir įvertino visus jos vartosenos atvejus, aptarė priesagos kilmę. S. Kliavinia perskaitė pranešimą apie latvių kalbos afiksų vartojimą ir produktyvumą. Tyrimas paremtas latvių kalbos dažninių ir atvirkštinių žodynais. Svarstoma, ar darybos afikso vartojimo dažnumas lemia jo produktyvumą. Įdomūs buvo M. Baltinio, M. Leikumos ir E. Milčonokos pranešimai. Konferencijos rengėjo A. Andronovo pranešimas irgi buvo skirtas latvistikai – „Instrumentalio problematika bendrinėje latvių kalboje“. Autorius iškelia problemą (sintetinė forma *draugu*, *draugiem* ir analitinė su *ar* – mokyklinėje gramatikoje teikiama pastaroji, o akademinuose veikaluose ji vertinama kaip šalutinė) ir apžvelgia esamus požiūrius į ją.

Kaip ir kiekvienoje tikrai mokslinėje konferencijoje, neapsieita be aštrių diskusijų – kai „galvon suaugę baras profesoriai“. A. Breidakas papasakojo apie vieną archaizmą, aptiktą rytų Latvijos dainose, ir jo indoeuropietiškas ištakas. Tai sangražos *-sa-/-za-* vartojimas dvinarėje konstrukcijoje – priešdėlis/sangraža ir veiksmažodis: *ie-sa māte vaicājās*, *i-za meiteņas audzēju*, *ap-sa pati duomijies*. Kalbiniško nuomone, tai yra indoeuropiečių veiksmažodinio sakinio modelio atliepiny: *prieveiksmis + enklitikai + ... + veiksmažodis*. Kai kuriems prof. A. Breidako pranešimo teiginiams labai aistringai prieštaravo prof. V. Smočinskis. Abu pasitelkė didžiausius indoeuropeistikos autoritetus, tačiau bendros kalbos taip ir nesurado. Tai, matyt, teks padaryti ateities darbuose

ir konferencijose. Diskusijų dviasia vyravo visoje konferencijoje ir, aišku, persikeldavo prie bendro stalo ar į bendrabutį.

Iš Lietuvos buvo perskaityti trys pranešimai: E. Zaikausko „Performatyvumo gramatiškumas, leksiškumas ir pragmatiškumas“ – ieškoma performatyvumo raiškos gramatinių ir leksinių požymių ir daroma atsargi išvada, kad galbūt performatyvumas yra gretintinas su tokiomis gramatinėmis kategorijomis kaip tranzityvumas, iteratyvumas, priešastingumas ir pan.; J. Švambarytės „Poriniai ištiktukai darybos ir linksnių adverbializacijos požiūriu“ – apžvelgiami lietuvių kalbos ištiktukai, pastebima nevienoda jų interpretacija žodynuose, nevienodas kilmės aiškinimas ir daroma išvada, kad ištiktukų poros *tišku tiškais*, *bruzdu bruzdais* ir pan. greičiausiai bus sudarytos pagal stiprinamojo kilmininko modelį; A. Smetonos „Žodžių daryba Kazimiero Kristupo Daukšos rankraštiniėje gramatikoje“ – aptariamas ikišleicherinėje gramatikos istorijoje bene išsamiausias žodžių darybos aprašas.

Apskritai įspūdžiai iš Sankt Peterburgo kuo maloniausi. Konferencijos rengėjai organizavo ekskursiją į nuostabaus grožio Jusupovų rūmus. Labai malonūs pasirodė Lietuvos konsulato Sankt Peterburge darbuotojai – patys atvyko į konferencijos atidarymą, pakvietė lietuviūs apsilankyti konsulatė, ten bendraujant spontaniškai suorganizavo nemokamą ekskursiją į Ermitažą. Bet pats įspūdingiausias dalykas – knygynai. Seniai nebuvo matęs tokios gausybės lingvistinės literatūros – tai, matyt, rodo gerokai intensyvesnį lingvistinį gyvenimą ir leidybą (turiu galvoje mokslinę) negu Lietuvoje. Ir, žinoma, visus taip paveikė knygų pigumas, kad jos glėbiais buvo tempiamos į bendrabutį. Stebiuosi – kaip mūsų „Littera“ arba akademinis knygynas nemato čia aukso gyslos?

Kelios ne tokios šventiškos mintys. Daugiau kaip pusė pranešimų – net dvidešimt – iš Latvijos ir tik trys – iš Lietuvos (du iš Vilniaus universiteto ir vienas iš Šiaulių universiteto). Dar trijų pranešimų buvo pateiktos tezės, bet patys pranešėjai neatvyko. Taigi lietuviai šią konferenciją tarsi ignoravo. To priežastys gali būti įvairios, bet kai iš kolegų latvių sužinai, kad jie visi atvyko kieno nors remiami finansiškai, nejučia kyla niūrių minčių apie mūsų mokslo įstaigų interesus, galimybes, prioritetus ir pan. O gal manoma, kad čia mūsų baltistikos sunkiasvoriams per menkas lygis?

Ateityje vyks dar septynios šio ciklo konferencijos: sintaksė (2001), leksikologija ir leksikografija (2002), etimologija ir onomastika (2003), istorinė gramatika ir kalbos istorija (2004), dialektologija (2005), stilistika ir kalbos kultūra (2006), psicholingvistika, sociolingvistika, kompiuterinė lingvistika (2007). Visi, susidomėję šiomis konferencijomis, turėtų kreiptis į jų rengėją ir sielą Aleksejų Andronovą – baltistica@genling.lang.pu.ru.

Antanas Smetona

ATGARSIAI

Dėl kai kurių vietovardžių norminimo

Gerai, kad bendrinės kalbos žurnalas „Gimtoji kalba“ spausdina įvairias ir ne specialistų nuomones, patarimus, rekomendacijas. Ne visada ne specialistui pavyksta kompetentingai pagrįsti savo nuomonę, tad kartais prie tokių nuomonių duotinas ir specialisto komentaras. Manytina, kad jis pravers ir šį kartą, nors teikiamas ir pavėluotai. Čia turima omenyje šių metų „Gimtosios